

IN JUGUL DOMNULUI

XX

Evenimentele curg unul după altul. Știri necontrolabile circulă. Ici-colo izbucnesc pasiunile. Bat oameni, se pornesc procese iredentiste, Ungurii sufer, nervii n'au timp să se odihnească. N'ai în cine te încrede. Țara mamă s'a năruit la pământ. Zi de zi pândim știrile, care de care mai rele. Soldați secui, refugiați din Ardeal, încearcă, organizați în corp de armată, să reziste. Zilnic auzim tunurile și ne temem, fiindcă știm că ei nu pot decât să moară, dar noi vom trebui să suferim pentru fapta lor. Nu îndrăznim să vorbim, ne temem unul de altul, muți, cu gânduri tănuite, ascultăm tunurile, care răzbat până la noi, până când într'o zi încetează și ele. Aflăm că în Budapesta a izbucnit comunismul și că întreagă țara în agonie s'a aprins iarăși cu o cruzime însângerată. Corpul de armată săcuiesc strâmtorat din două părți, s'a predat armatei române și, în timp ce optimiștii desenau linii demarcaționale, vestea cea mai nouă că Românii au intrat cuceritori în Budapesta, ne ucide orice nădejde. Resemnați luăm cunoștință.

Timpul bucuriei a trecut, viața ne strâmtorează, rămași singuri, trebuie să ne ajutăm noi de noi, și totuși credem, credem și în imposibil. Sărmană națiune de fantăști, declamatori de versuri!

Concepțiile vechi, tainele sfinte se prăbușesc una după alta, destinul a aflat nepregătit poporul orbit, romantica lui eroică l-a ucis. Nu numai eu, dar și poporul meu și-a greșit cariera și nu se trezește, nici acum nu vede dincolo de culmile Carpaților. Toate și le-a pierdut și nu i-au rămas decât păcatele.

Zi de zi acopăr cu vorba și cu palmele ochii soției, să nu vadă primejdiile ce ne împrejmuie, și-o încredințez că de astăzi fiecare maghiar e frate de suferință și-și va crea o lume nouă, cu

noui posibilități. Nu mai are niciun rost visarea de până acum, trebuie să ștergem lacrimile și sângele și să pornim viața cea nouă, conștiinți și socotind rece. Optimiștii susțineau că aceasta e o stare de trecere și că totul atârnă de conferința de pace. Ne încredeam cu miopia celor osândiți la moarte. Eu însă nu aveam vreme să aștept eventualități politice. Aveam nevoie să trăiesc, să mănânc, să mă îmbrac. Niciodată situația mea n'a fost mai fără de perspectivă decât acum, și niciodată n'am fost mai tare decât acum, când scumpa mea femeie e lângă mine.

Am făcut mii de planuri, dar toate s'au dovedit deșerte. Sătucul nu da nicio puțință de traiu, dar mai am un singur vis: scumpul meu popor maghiar nu mă va părăsi, îmi va face și mie o stare oarecare. Mă duc la Cluj și încerc să-mi câștig măcar puținul de toate zilele. Viața ne strânge și așa murim de foame. În această sfâșietoare comunitate a sorții două milioane de Unguri să nu poată să dea o bucată de pâine unui Ungur? Nici în gând nu-i îngăduit să-mi jicnesc națiunea. Băncile, fabricile, multele întreprinderi industriale și comerciale, care sunt în mâini ungurești, dacă e nevoie, vor aduce și jertfe pentru scăparea burgheziei maghiare ajunsă la sapă de lemn. Doar acestea le conduc niște Maghiari bravi, cari au primit și locuri în viața publică, iar ziarele sunt pline de laudele lor. Sunt sigur de izbândă.

Intr'o bună zi pornesc, împreună cu învățătorul, la Cluj, ca de obicei, pe jos. Il invidiez că el a izbutit să-și rezolve problema. În fiecare seară cântă din vioară, într'un restaurant de mahala și câștigă foarte frumos. E de o veselie vecină cu ușurătatea. Pe drum mă îndeamnă să nu-mi pierd vremea pe la ușile domnilor mari. N'am să isprăvesc nimic. El o știe mai bine; să facem mai

curând o asociație muzicală. Garantează că voi câștiga mai mult decât cu popia. Dacă ar ști el să cânte din vioară ca mine... și-și suna banii în buzunar.

— Asta nu-i rușine, mă rog.

La fâgăduelile Feiurdului se opri încăpățânat. — Aici adăpare, mă rog... Nici în Cluj nu-i bere mai bună ca aici. Acest evreu se pricepe cum să trateze berea. Berea trebuie să știi cum s'o tratezi, cum s'o răcești, gradat. Nu trebuie pusă numai decât la gheață...

— Lasă, domnule învățator.

— Nici vorbă, mă rog.

— Dar... eu n'am bani de bere.

— Vei fi oaspele meu.

Fără de voie am rămas. Gustând-o, m'am cutremurat:

— Foarte amară berea aceasta!

— Ți-e amar gâtlejul, mă rog, râdea învățatorul. Te previn că la Cluj va fi și mai amară.

Vântul rece de iarnă ne flutura pantalonii și tremurând ne grăbim peste fânețele Clujului, peste locuri pustii.

La marginea orașului se oprește la o căscioară hodogită, acoperită cu scânduri putrede, negre.

— Aici e hotel Ritz, mă rog. Tariful pe-o zi: zece creițari. În camera dinaintea cincisprezece — fără încălzit. Clienții vechi pot plăti oricând.

O femeie grasă sdrențuroasă se uită pe poartă, clătînând din cap:

— Pasager nou nu pot primi.

— Ach, grüss Gott, Frau Goldstein... drăguța mea frumoasă! — râde dascălul. Acest domn nu reflectează la... dumneata... A venit director de bancă... la Banca de Credit... Deseară concertez la « Arborele verde ». Am onoarea...

Rușinat și cutremurat, mă grăbesc. Poate cădea cineva atâta de jos?...

Trag la un prieten. Un frate bun de școală. Ingrijorat îmi ascultă planurile:

— Nu prea cred să izbutești, dar să încercăm.

La orele zece ne și prezentăm la cea mai mare fabrică. Dispune de o avere de cel puțin o sută de milioane. Portarul îmi pune înainte un bilet de anunțare. Il completez și aștept. Peste zece minute vine răspunsul. Il aduce secretarul:

— Domnul director general nu primește petiționari la posturi.

— Dar, domnule — mă vaiet — poate pe mine...

— Pe nime — mă fixează secretarul. Nu-i excepție. Fabrica e nevoită să facă reduceri în împrejurările schimbate de azi. Concediază și o parte din actualii funcționari.

Îesii pe ușă sdrobot. La poartă un domn stă proptit de stâlp. Cu o ironie crudă mă întrebă:

— Și pe dumneata te-au dat afară? Foarte bine. Ești al cincilea pe ziua de azi.

— Ce-ți pasă? — răspund brutal... dar domnul meu nu se supără.

— Judecătorie?... — Primărie? — Județ? — Administrație financiară?... Mă crede funcționar care n'am depus jurământul și e curios să știe de unde am picat:

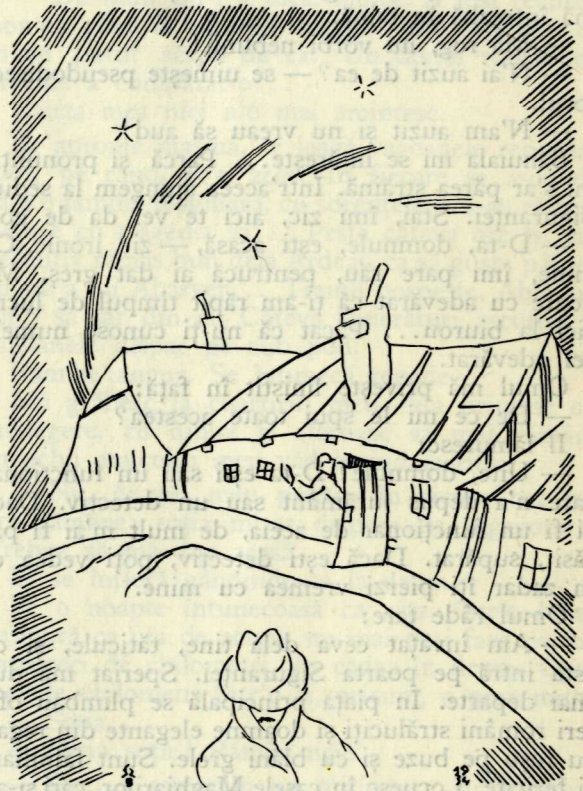
— Niciuna. Biserica... Și d-ta?

— Beniamin Eros, fost director de biurow. N'am depus jurământul.

— Și de ce stai aici, domnule?

— Vreau să știu, câți mai dau afară astăzi de aici. Am vreme.

— Eu nu li-o iau în nume de rău — scuz fabrica — dacă trebuie să facă reduceri!

Ne putem înjosi oare astfel?

— Dumneata nu cetești ziarele... Deunăzi au ridicat capitalul social al fabricii și au ales patru Români, în consiliul de administrație... Mergem împreună în oraș. Ii ascult politicoșii păreri politice.

— Care e părerea dumată, Domnule: trebuia oare să depunem jurământ, ori nu?

— Imi așteaptă răspunsul pândind și cu aceasta îmi dă de bănuț. Imi vine în minte că e bine să fii cu grije. Dar, dacă e un agent provocator? Nu-i rea afacerea să aștepte în poarta fabricilor și să încurce pe bieții Unguri desperați. Vreau să-l ocolesc, dar domnul director îmi stă în cale:

— Da sau ba?

— Firește că trebuie să depună jurământul — zic eu cu viclenie.

— Și dumneata ești Ungur? — sare la mine. Un Ungur poate vorbi așa? Dar eu îți spun dumitale, că mai bine să murim...

— N'ai decât, mă rog! — îl jicnesc eu, dar Ungurul meu nu se supără și nu mă lasă din mână. În marginea străzii lucrează o mașină de tăiat lemne. Un domn mai bătrân, îmbrăcat în jachetă, ține lemnele la ferăstrău.

— Am onoarea să vă salut, domnule judecător — salută demonstrativ omul meu pe fostul judecător la curtea de apel, care îl privi întunecat, ceea ce îmi întări bănuiala.

— Ce zici, mă rog, de revoluția Secuilor? — mă întrebă în taină.

— Mă rog, nu vorbi nebunii!

— N'ai auzit de ea? — se uimește pseudodirectorul.

— N'am auzit și nu vreau să aud!

Bănuiala mi se întărește... Parcă și pronunția mi s'ar părea străină. Intr'aceea ajungem la sediul Siguranței. Stai, îmi zic, aici te vei da de gol:

— D-ta, domnule, ești acasă, — zic ironic. Cu mine, îmi pare rău, pentru că ai dat greș. Mă doare cu adevărat că ți-am răpit timpul de lucru aici la biuro... Păcat că nu-ți cunosc numele cel adevărat.

Omul mă privește liniștit în față:

— De ce mi le spui toate acestea?

Il lămuresc:

— Uite, domnule! D-ta ești sau un funcționar care n'a depus jurământ sau un detectiv. Dacă ai fi un funcționar de aceia, de mult m'ai fi părăsit, supărat. Dacă ești detectiv, poți vedea că în zadar îți pierzi vremea cu mine.

Omul râde tare:

— Am învățat ceva dela tine, tătucule, și cu asta intră pe poarta Siguranței. Speriat mă duc mai departe. În piața principală se plimbau ofițeri români străluciți și doamne elegante din regat, cu roșu pe buze și cu blăni grele. Sunt familiare și fericite. Locuiesc în casele Maghiarilor, cari și-au pierdut încrederea în sine. Iar eu alerg după pâine.

Am noroc. Mi se dă voie să intru la directorul general al băncii. Printr'o ușe tapetată pătrund într'un birou luxos. Fotolii confortabile, desenate de artiști, covoare orientale, picturi originale, câteva porțelanuri, mobile antice, servicii de fumat de argint veritabil, telefon de abanos. Directorul e liniștit și amabil:

— Țigări sau țigarete... cum vă numiți?

— Harghita, vă rog...

— Da... Scuzați! cu un cuvânt, doriți un post?...

— Dacă ai fi așa de bun, domnule director general... Un institut financiar așa de mare are arătea posibilități... Știu că sacrificiile aduse pentru maghiarime în aceste vremuri...

Sună telefonul; eu speriat tac și mă supăr pe inima mea, că bate așa de tare și poate turbură

pe domnul director general; prețul ghetelor lui mi-ar ajunge pentru traiul familiei pe două luni. Stăpânul banului însă e cumpănit, liniștit, ba chiar spiritual:

— Va să zică și dumneata ești o poliță de acelea, pe care le-a semnat maghiarimea? Zilnic primim de acestea. Păcat că Banca Națională nu le admite la reescont, nici la autorizația de devize... Ii place gluma de specialitate. Pe Dumneavoastră vă induce în eroare exteriorul băncii. Eu chiar și pe funcționarii mei îi îndemn, să se repatrieze, de aceea nici pe dumneata, — vei recunoaște — nu te pot asigura. Mă rog, azi Banul e cerșitor. Plăsări nu sunt, depuneri nici atât...

— Numai procentul e patruzeci, — întregesc eu ironic.

— Schlagfertig tânăr, — mă laudă directorul — locul d-tale ar fi la Zürich.

— Deschideți o sucursală în raiu, zic eu de adio.

— Acolo, negreșit d-ta ne vei fi devizor... mă completează spiritual directorul.

În general am impresia că spiritul nu a dispărut la oamenii bogați și bine hrăniți.

— Știi românește? — mă întrebă în al treilea loc.

— Nu știu...

— ... Ești om norocos, domnule, că n'ai post. Cel puțin în timpul acesta poți învăța perfect de bine...

— Dela noi oamenii se duc direct la gară, mi se spune la a patra întreprindere mare.

— Lasciate ogni speranza voi ch'entrate, — îmi zice supărat un îmbogățit de războiu cu pretenții de cultură literară.

— Câștigă-mi un mic permis de câteva cisterne de benzină, — mă sfătuește un cunoscut comerciant, — și ți-ai întemeiat viitorul.

Incep să râd și eu de nereușita mea. Sunt curios să știu, cum își închipue acest negustor viitorul meu « în benzină ».

— Ei! — iață secretul. Te duci la cafeneaua Metropol și te așezi la o masă liberă. Vine chelnerul: Pofțiți, vă rog? Dumneata fără nicio teamă zici: Benzină. Chelnerul va răspunde: colțul din dreapta, trei. Dumneata te duci la masa aceea. Nu te oprește faptul că acolo stau oameni străini. Vei șopti numai: — « Benzină, eș gros ». Indată te vor pofți să șezi. De aici încolo, treaba dumitale... Afacerile-s afaceri!...

— Mai bună afacere decât asta numai una mai este.

— Și care!?

— A da celor ce caută posturi, tipuri... — Ce? Te duci? Să am onoarea și altădată!

Pe o bancă părăsită din parcul orașului îmi mănânc merindea adusă în buzunar și mă odihnesc puțin. Pe obraz îmi curg picuri de pe arborii puternici, la spatele meu vuieste viața, iar înaintea

mea, pe o stâncă ieșită, un câine lănos latră către oraș, în timp ce eu îmi fac socoteala decâte ori am fost dat afară... Stângaciu m'am apucat de lucru. Nu se face așa ceva fără de legături. Altfel ar fi vorbit și cu mine dacă m'aș fi dus însoțit de un om cu trecere... Cine ar fi ăla... Imi evoc toți cunoscuții, dar cel mai potrivit e de sigur micul Teleki... Firește că Mișca Teleki! Dacă nu-mi poate găsi el post, nu-mi poate găsi nimeni. Pagubă de timpul pierdut. Pe el nu l-ar fi costat decât un singur cuvânt.

Sar cu puteri înnoite și alerg în cartierul funcționarilor, unde își are vila proprie. Parcă văd cum mă va primi cu aceste cuvinte: — N'ai putut veni de-a-dreptul la mine, căscatul? «Căscatul» e vorba lui... Ca acasă, împing poarta, dar îndată mă și retrag. In curte numai lăzi, mobile, paie și așchii de împachetat, desordine. Un domn necunoscut strigă la mine, de pe scări:

— Ce poftiți, domnule?

— Il caut pe d-l inspector Teleki...

— D-l Teleki s'a repatriat. Azi pleacă cu trenul. Casa am cumpărat-o eu. Poate îl mai poți întâlni la gară.

— Mulțumesc, domnul meu.

Pierdui și ultima nădejde, dar cel puțin să-mi iau rămas bun dela Mișca Teleki. Imi cam tremură picioarele de atâta alergare și gara e tocmai în celălalt capăt al orașului. Ce-o fi să fie! Câțiva kilometri mai mult sau mai puțin. Pe peron e permis numai cu bilet. Mă adresez unui ceferist ungar. De pe față îl cunosc că-i Ungur.

— Scuză-mă, domnul meu. Nu mi-ai putea spune, unde aflu pe domnul inspector Teleki.

— Inspectorul Teleki... Linia a cincea.

Linia a cincea e așa numita linie moartă. Aci sunt garate vagoanele repatriatilor.

In fine, îl găsesc. Stă gârbovit în vagon lângă o sobă de petrol și cetește ziare. In vagonul întunecat mobile, un pat la mijloc, vasele cele mai necesare de gătit și soba.

— Servus, Mișca! — strig la el, când ajung sus.

Bucuria revederii îi luminează fața, dar mă primesc cu o liniște letargică:

— Ai fi crezut tu acum un an, când am fost la tine, că avem să ne întâlnim așa?... Am ajuns cerșetor, nemernic, nimic! — și isbucnește în plâns înăbușit.

Nici nu îndrăznesc să-l mângâi, ci mă uit la el și văd în jurnalul ce-l cetește pe două coloane: «Rămâneți aici!»

Pe lângă noi pufăiesc mașinile și de deasupra cade scrum negru. Simt că în aceste împrejurări e primejdios să taci și să privești roatele mașinilor... Trupul lor e ca un puternic glonț care se înfige gâfâind pripit în pieptul viitorului necunoscut. Cum îi lucesc oțelele și cum se învârtesc osiile!... Nu-i bine să privim mașinile... trebuie să vorbim ceva, orice.

— Ce plan ai pentru viitor?

— Deocamdată încerc în Pesta. Trebuie să-mi dea ceva, post sau pensie, sau o despăgubire. In fine, față de un serviciu de douăzeci și cinci de ani, trebuie să aibă și Statul vr'o îndatorire.

E obiceiul oamenilor disperați să se mângâie singuri. Nopti de-a-rândul meditează și cele mai imposibile posibilități și sau înnebunesc sau se întăresc în nădejdi. A trebuit să ascult o mulțime de proiecte fantastice.

— Iată de ce nu disperez, zise înroșind bietul om.

Ii amintesc vânzarea casei.

— De mult nu-i a mea, amice. A fost rechiziționată până la ultimul ungher. Imi pare bine că m'am putut scăpa de ea. Un domn român de omenie a cumpărat-o...

Cauza mea nici n'o mai amintesc.

Se apropie mașina, se leagă vagoanele repatriatilor, pe rând, vr'o zece. In fiecare se ascunde câte o familie maghiară, cu sdrențele ce i-au rămas, fiecare cu tragedia sa... Peste câteva ore își iau definitiv rămas bun dela Ardeal, ca să guste pâinea amară a lui Ahasver... Trenul pornește. Abia am timp să sar din el. Câteva fluierături ascuțite și vagoanele dispar pe sub pod.

Rămân singur. Se întunecă repede.

Mă grăbesc la cartirul meu. Mă primesc cu înțelegere, cu iubire și stăruiesc să mai rămân. In ochii amicului meu văd lucind lacrimi.

— Nu, dragul meu prietin, în niciun caz nu pot rămâne; soția mi-ar dispera de îngrijorare. Trebuie să mă duc acasă.

El se înfioră gândindu-se la drum.

Pe o noapte întunecoasă ca asta, într'o lume nesigură ca cea de acum, nu mai poți face pe jos patruzeci de kilometri. Ai cădea în drum. Optzeci de kilometri într'o zi, oricum, e prea mult.

— Soția...

— Nicio soție! Rămâi aici!

— Dar... așteptăm un mititel... zic înroșindu-mă și luminându-mă, așa că amicul tremură și zice serios soției:

— Anuță, repede ceva de cină pentru fratele Iosif!...

Plec la drum însoțit de îngrijorarea întregii familii. Trec și pe la «Arborele verde». Aici concertează învățătorul. Local murdar și afumat. La mese figuri suspect de sălbatece, vorbesc obscenități, cântă tot așa și pumni greoi lovesc în masă, când beau. În sală aburi de alcool. Invățătorul meu își chinue vioara, dar îndată ce mă vede se grăbește la mine:

— Bună seara, domnule director general! Ce dorești să ascuți? Chopin, Verdi, Ceaicovski, sau învățita?

— Nu face prostii, domnule învățător!

— Hei, dascăle! — sbiară unii dela altă masă. Aia cu «Fost-ai lele, când ai fost...».

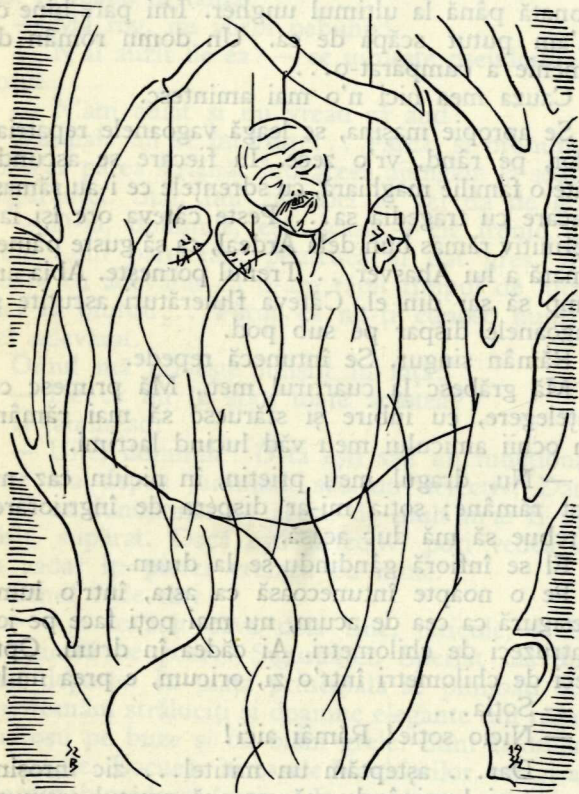

Nenorocitul sare repede și cu vioara sa uzată se pleacă spre mijlocul mesei udată cu vin și cântă. Și omul și dascălul, sunt încovoiați ca spina unei vaci înjugate și bietul râde de silă și caută să le fie pe plac, chinându-și instrumentul. Il fac burduf de vin și unul din bețivi îl alungă cu un gest « domnesc ».

— Du-te dracului, că am de spus ceva!

— Da, mă rog, și obosit, cu ochii holbați, găfâie lângă mine, parcă bețivii ar fi dansat pe pieptul lui. Mi-e milă de el.

— Vino acasă, domnule învățător! Mai bine să

Văd ca niște stafii dascăli spânzurați

mori de foame, decât să-ți înjosești demnitatea de om.

Clatină încăpățânat din cap.

— Trebuie să fac ceva, mă rog.

Bețivianii se pregătesc de plecare.

— Hei, dascăle! — strigară iară. Ne ducem la fete...

Bietul om chinuit se cutremură și nervos îmi strecoară în palmă piese murdare de bani, scoase din buzunar:

— Fii bun, du-i acasă și dă-i soției mele...

— Dar, domnule, — mă feresc eu, dă-i dumneata. Astfel de însărcinare nu primesc.

— Pentru Dumnezeu, — stăruie bietul om aproape plângând, — fă-mi binele acesta. Bețivii ăștia mi-i

iau. Eu știu ce înseamnă « a merge la fete ». Își beau toți banii și atunci mă atacă pe mine: Hei, dascăle, dă bani. Dacă nu le dau, mi-i iau cu de-a-sila și, poate, mă și bat.

Mă cuprinde o mânie și-o indignare, că amețesc. Il apuc de mână pe omul acesta înjosit, că nu mai poate cârcâi:

— Vii cu mine, domnule. Sau așa te pocnesc de perete de-ți crăp capul. Atâta înjosire n'o tolerez.

— De ce nu vii, dascăle! — urlă canalia bețivă.

— Dă-i pace profesorului nostru de muzică, hei! — se leagă de mine.

— Lasă-mă, lasă-mă, se roagă nenorocitul. Nu intra în vorbă cu ei, că te înjunghie! La ce ai venit după mine? Noapte bună! Trebuie să mă duc! Asta-i soarta mea!

Banda se îmbrățișează, pe dascălul îl iau între ei cu dipla, îi îndeasă pălăria pe cap și poruncesc:

— Marșul lui Rakoczi!

Vioara țipă. Scena jalnică se pierde în noapte.

Infiorător oraș! Infiorătoare viață!... Abia aștept să ies din hotarele lui. Grăbit urc printre fânețe și din deal mă mai întorc odată. Zgomotul nu ajunge aici, numai lumina felinarelor o văd, cum se întinde printre casele întunecate pe valea Someșului...

Nu-l mai blestem, că-i destul de blestemat.

Pornesc la drum în lumina stelelor și figura mea dispare încet în nemărginirea nopții. Pe arborii de pe marginea drumului parcă văd ca niște stafii dascăli spânzurați. Ochi mi se umplu de lacrimi.

Aici pot să plâng, că nu mă vede nime...

*

Binecuvântată fie mititica mea nevestă, că nici a doua zi, nici altădată, nu m'a întrebat: din ce trăim: din cele două brațe ale mele, din fruntea mea, din sicriul alb al vieții mele de-o șchioapă. obrazul meu întunecat de gânduri ea îl lumina cu sărutări. Și când țara Ardealului a încremenit în buimăceală și ziua de mâine se ivea numai pentru un nou necaz, ea știa să zâmbească. Noi doi eram ca o ceață albă deasupra noroiului negru, îmbrățișați uitam că lumea s'a schimbat. Vestea rea se plictisea să aștepte la poarta noastră și amărăciunea o alunga cu vorba bună... cu toate că popoarele plâneau și oameni flămânzi cădeau în prag și preoții pe mulți din ei îi îngropară. Hei, mulți s'au dus să mulțumească lui Dumnezeu sărutându-i mâna cea sfântă. Inspăimântări și strămtorări torturau popoarele și noi trăiam din puterea noastră sfântă, până ce veni cel mult așteptat, copilul, floare culeasă de noi împreună pe câmpiile cerești.

Scumpe, fericite zile! De câte ori părul de aur, obrazul de rouă, degetuțele, care abia se mișcau, ochisorii lui, cum îi pândeau zâmbetul! Nici prin

minte nu ne trecea viitorul, care îl aștepta! Fruct binecuvântat al marilor suferințe și al marilor iubiri, mugurul fraged răsarit din trupul și sufletul nostru, pe care-l înviorăm cu sărutări. Răscum-părătorul vieții noastre, unica răsplată binemeritată pe pământ, îngerul nostru în togă de diamant. Un ochiu sunt eu, altul e soția mea și cei doi una sunt. O mână eu i-am dat-o, cealaltă soția mea și amândouă una sunt... Și aceasta se ține de taina întrupării și mânuțele lui cele mici poartă soarta lumii... Tată din tată, mamă din mamă, de-o ființă cu noi, care pentru noi doi și a noastră mântuire s'a pogorit din cer și... s'a întrupat... Numai acum observ că pentru fiul meu spun Crezul preotului de odinioară, mărturisirea lumii mele celei noi... Să fie minune această minune?... Simțiri necunoscute se revarsă asupra mea și inima mea grea, ca grăuntele copt, gata să cadă din spic, sau ca mierea de nectar, care apasă încet către pământ potirul florii desvoltate. Mari momente anonime, care fac din cel mai tare bărbat un părinte delicat și din femeia delicată o mamă tare...

Săptămâni întregi trăirăm în această bucurie comună, uitându-ne de toate și laudându-ne tuturor. Copilul ne era totul.

... Și într'o zi de iarnă mi se clătină mica mea soție. Căzu la pământ și groaznica realitate mă trezi.

Numai acum văzui că plânge toată ființa ei, că fiecare fir de păr strigă după ajutor, ochii i s'au încercănat și ard în friguri.

Am ridicat-o, ca pe un fulg, în brațe, și am îngălbenit.

Își revine cu un lung oftat:

— Indispoziție trecătoare, nu-ți fie frică, dragul meu!...

Și așa palidă, îmi strălucește mângâietoare. Rădem împreună, măcar că s'a făcut atât de mică, încât ași putea-o ține pe vârful unui deget.

In ziua aceea ne culcarăm de vreme. Istovită, a adormit repede cu micuțul strâns la sân. Ore întregi îmi bat capul și drămuiesc viața.

In cutia mesei mai este o bucată de pâine, ce ne ajunge pe mâine pe credit, dar ce vom avea la amiazi și seara? Bani nu am, nădejde și mai puțină...

Eu pot răbda foamea câteva zile, dar ce va fi cu ei, cei cari dorm așa de dulce lângă mine și nici nu bănuiesc realitatea?... Trebuie o hrană bună, ca laptele din piept să nu scadă, izvorul alb al sânelui să nu sece, pentru că nu-i nimic mai îngrozitor decât o gură de sugaciuc încrețită de foame, decât un piept stors, secătuit și fără hrană al unei mame...

... Acum sunt încă frumoși amândoi. Pe obrazul alb al mamei, ca și pe al copilului, o rumeneală

fragedă, a tinereții. Gloriola proaspătă a trupului curat strălucește spre mine dintre perne.

Dar ce va fi mâine?...

... Mai bine să moară amândoi și să nu se mai trezească din buimăceala aurie a somnului zâmbitor!...

Imi trag perna pe ochi, să nu văd nimic, dar creierul îmi luminează realitatea aspră a vieții. Mușchii mi se încordează de luptă și-mi simt adunată în pumni toată puterea amară a celor treizeci de ani, dar nu pot lovi sărăcia în față. Sufierea caldă mi-o strâng în pernă și astfel lupt cu mine însumi. Mă silesc din tot sufletul să găsesc o idee mântuitoare și atunci îmi vine în minte:

— Mă duc în pădure și vânez ceva pentru mâine...

Simplu, ca străbunii primitivi, dacă am ajuns la fel. Suflet, cultură, le lapăd toate. Sunt Adam cel simplu, cel gol și isgonit din paradis.

Trebuie să omor, ca să trăiesc!

Plec deci să omor!

Încet, fără zgomot, ies din pat, cu grije să nu-i trezesc pe dragii mei. Imi duc pe furiș hainele mai groase în bucătărie și mă îmbrac la lumina slabă a ferestrei înflorite de ghiață.

Ceasornicul din perete bătu două...

Cel mai potrivit timp. Până la cinci-șase umblu pădurea, doar o cunosc, că și cu ochii închiși aș da de cuibul iepurelui.

Afară frig crâncen. Nu-mi pasă. Mă furișez în cămăruța de lemne, ca un hoț... Acolo mi-i pușca, învelită într'o pătură.

O iau.

Numai de nu m'aș întâlni cu vr'un om!...

Zăpada proaspătă acopere câmpia, care pare că și-ar dormi somnul de veci în nemișcarea sa albastră. Înaintez cu grije, ascultând. Pielea obrazului mi se roșește de frig. Imi ascund numai mâinile, căci dacă-mi îngheață puterea mâinilor, sunt pierdut cu armă cu tot... Am nevoie de toată energia ca să înaintez în zăpada cea mare și invidiez luna care trece printre ramurile goale ale arborilor. Mi se lipește cămașa în spate de sudoare, genunchi-mi tremură și mă mănâncă fruntea sub căciula de cârlan.

— Pentru ei! — zâmbesc în gerul de treizeci de grade și-mi îngheață zâmbetul pe buze.

Genele, sprâncenele și mustățile mi-s albe de bură și de sloi, dar fericit mă ascund sub cea dintâiu tufă de pe care se scutură peste mine promoroaca înghețată, care mă înălbește. Aștept aci până mi se limpezește vederea slăbită de încordare și frig, pentru că de aci încolo orice pas greșit poate însemna moarte. Alunec pe margini de prăpăstii, sub boltituri de tufiș. În întuneric ramurile îmi pot scoate ochii, sau, dacă fac un pas nesigur, pot cădea în adâncimi. Pădurea e plină de primejdii. Simt fiori sub arborii morți,

ale căror ramuri înghețate ca osul se ciocnesc agitate, lovite de vântul de ghiață. Tot una! E pentru ei!...

Strâng la subțioară arma plină. Pământul e mort, dar știi că mii de nări cu miros fin mă simt și'n somnul lor și că de sub frunți cu mii de crețuri mă privesc ochii mari și verzi ai fiarelor, cu ura poftitoare de carne... Dar tac toate gurile. Adesea cu fața aplecată în nea cercetez calea sălbătăciunilor, numai că vântul a șters orice urmă.

— Huhu! Ce-a fost?...

Nimic. M'au înșelat simțirile.

Așa nu isprăvesc nimic. Trebuie să mă cobor la gura pârâului, unde vin spre ziuă să se adape. Asta-i departe în mijlocul pădurii. Suflu în degetele înghețate, mă rostogolesc peste câteva trunchiuri ascunse sub zăpadă, spini ascunși mă împung, dar în inimă mă îmbărbătez:

— Pentru ei!...

Cunosc fiecare colțișor, doar atâtea gânduri drăgăstoase mă leagă de ele... Fără să vreau le caut, dar timpul mă zorește.

Colo, tufa de gorun va fi bun ascunziș. Iși păstrează frunza de anul trecut. De oriunde vine iepurele, calea-l aduce în țeava puștii mele. Mă așez sub ea și aștept. Atât de încordat ascult, că aud cum șoptește apa sub coaja de ghiață. O ameteală somnoroasă mă cuprinde, dar mă silesc să rămân treaz și privesc numai printre gene, ca să nu-mi observe luciul ochilor. Sunt ca și ele. Le întrebuițez viclenia. Un sălbatec vânează sălbătăciuni...

Se înviora de ziuă, când apăru iepurele. Nu-i văzui decât silueta întunecată cum se mișca cu o săritură de joc, dar nu mai avu timp să salte în aer. Pușca detună și nu auzii decât câteva icniture de plâns.

— E al meu! nimerit! — strigai de bucurie, și multă vreme nu cutezai să ies de sub tufă. Dar dacă mai umblă cineva prin pădure și pușcătura îl atrage aci! Umplu din nou arma. Nu o spun, dar știi că era menită o mului, pe care soarta l-ar fi adus aci...

A înghețat tun micul animal, până am îndrăznit să-l iau. In coasta lui s'a închegat sângele ca niște mărgăritare. Mă uitai în toate părțile și-l ascunsei sub haină.

Și acum, acasă!

Oboseala mi-a trecut, sburam aproape prin pădure, peste câmp. Incepu să ningă. Dimineața mi-s acoperite toate urmele. Imi venia să cânt, când mă furișai în pivniță și jupuii iepurele lângă un muc de lumânare. Apoi l-am vârit în bucătărie și turnai apă într'un blid mare peste el. Cu asta rolul meu s'a isprăvit.

Râdeam în sufletul meu și mă bucuram înainte de uimirea nevastii, când mă așezai iară în pat. Se scutura o fereastră, vântul fluera pe coș.

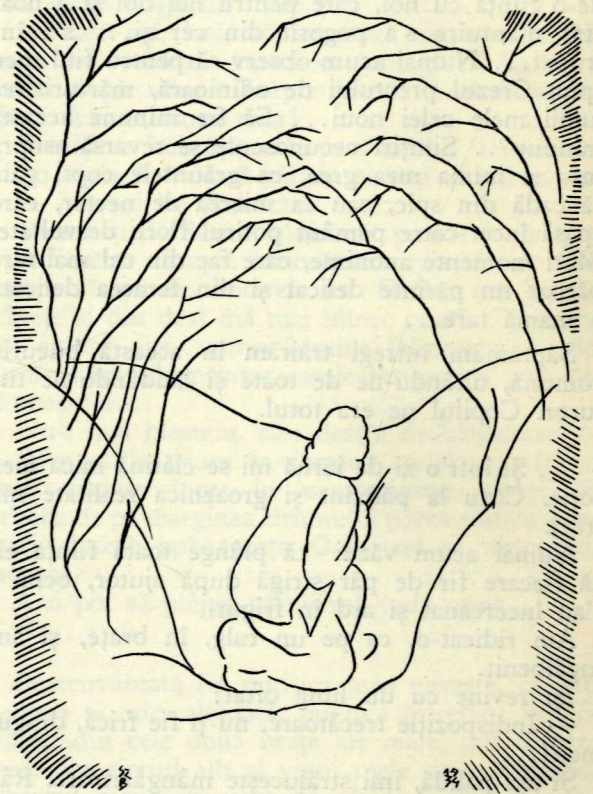
— Va fi viscol, îmi ziceam în gândul meu și încercam să-mi întind membrele amortite, cari mă dureau.

M'am trezit în sgomotul făcut de nevastă. Era vreme noroasă, dar mă întindeam răsând și cu viclenie începui potca:

— Cum ai îndrăznit să te scoli înaintea mea? Știi doară că e datoria mea să fac focul.

Frumoasa femeie tânără și înaltă întrebă cu blândețe severă:

— Ce fel de iepure e în bucătărie?

Un sălbatec vânează sălbătăciuni

— Ie-pu-re? — făcui eu nătâng. — De ce iepure vorbești?... Da, adevărat, — o amăgii pe sărmana. Dar nu ți-am spus. Ieri mi-a făcut o surpriză cu el Ion.

— Ion?

— Da, Ion. Ce-i într'asta? Și eu i-am făcut lui serviciu.

La ce să știe adevărul? In vremea aceea numai Românii puteau merge la vânat. Femeilor ușor le umbla gura și eu ajung la necaz. Ion, firește...

Femeea nu răspunse, se întoarse la bucătărie.

Dar, de ce e oare așa de nu știu cum? I s'a întâmplat ceva.

Mă îmbrac repede și ies după ea. Tocmai aprindea focul. Am dat-o delicat la o parte, dar nu îndrăzneam să vorbesc. Soția se strecură în casă. Focul ardea, când îndrăznii să-i spun:

— Inimuța mea, poți veni, am aprins iadul din bucătărie.

« Inimuța mea » însă plecată pe pat săruta pata de sânge, de pe perna mea, care cursese din rana ce mi-a făcut-o un spin în pădure... pe obraz.

! Peste două zile o nouă nenorocire.

Micuțul nostru cel frumos, slăbit, zăcea în pat și abia respirând ardea în febră și suferea cu privirea pierdută în gol.

Desperați și neputincioși stam lângă el până ce veni medicul din satul vecin. Incordat cu toate simțurile pândeam fiecare mișcare a lui, nu cumva să ne amăgească, dar medicul a fost sincer:

— Nici o minută să nu întârzi! Imediat să-l duci la Cluj!

— Dar pe-o astfel de vreme? E curată ispitirea lui Dumnezeu. Ingheață până să ajungem acolo.

— Așa însă e sigur că moare.

— Nici nu-i botezat, — șoptește palidă de moarte soția.

— Atunci, botezați-l în grabă și la drum cu el... Așa porunci doctorul și se duse, ca să nu vadă disperarea noastră. Trecut-am prin multe încercări și până acum, dar numai acum mi-a venit în minte să pun întrebarea, oare asta e pedeapsa mea pentru că am părăsit biserica? Cu ochii holbați, palid, am strigat tare:

— Oare Dumnezeu?...

Soția m'a priceput și iară mi-a sărutat ochii.

— Dumnezeu, acum iar mează.

Simțeam că are dreptate.

Intr'un pahar am pus apă curată și din scrin mi-am scos patrafirul aurit, ce-l promisem ca amintire la întâia mea liturghie. Soția numai acum mi-a înțeles gândul și strălucea de bucurie. Luă micuțul bolnav și toată credința în cealaltă lume se opri înaintea mea.

« Ce dorești dela biserica lui Dumnezeu », — așa începu ceremonialul.

Micuța mea soție răspunse cu tărie:

« Credință și viață! »...

După aceea am suflat de trei ori peste fața copilului zicând:

« Depărtează-te dela el duh necurat și fă loc Duhului sfânt. »

— E mai rumen la față! — strigă sărmana femeie. Vezi? Uite! draguțul meu!...

Dar eu stăteam ca bronzul și, cu mâna tremurătoare, făceam, cum e scris, semnul crucii pe fruntea și pieptul micuțului, cu cuvintele:

« Primește semnul crucii pe obraz, ca și în inimă, ca să poți fi Biserica lui Dumnezeu... »

În fiecare semn, în fiecare cuvânt, nu vedea și nu căuta mama copilului, decât vindecare. Ea încă îmi ajuta să țin deasupra capului lui mâinile spre binecuvântare și din fundul inimii zicea cu mine rugăciunea, iar când am zis: — Epheta, adică « Deschide-te! », întărea cu jurământ că a vă-

zut pe micuț răsând... Nime niciodată n'a dat mai grăbit răspuns la întrebarea rituală: « Vrei să te botezi? » — decât mama aceasta scumpă, care își teme firul vieții copilului său:

— Vreau!

Și eu l-am botezat în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, dându-i numele vechiu mitologic unguesc: Csaba...

După asta copilul a adormit.

Acum ar trebui să pornim la Cluj. Mă uitai la soția mea, care plângea încetinel și scăpai vorba chinuitoare:

— Cu ce? Din ce?

Ca să nu se supere arăt încredere, liniște și o mângâiu:

— Doar voi găsi o gloabă de cal și un om bun. Dacă nu... îl duc în brațele mele.

Dumnezeu m'a ajutat. Peste o jumătate de oră căruța sta la poartă.

Intr'un cojoc ciobănesc am învăluit mica mea familie și cu calul aproape olog pornirăm prin zăpada cea aspră.

Câte odată trăgeam amândoi la căruța hodorigită. Aburea calul, dar abuream și eu... Tușeam amândoi. Nici nu observai că scumpei mele soții îi înghețară lacrimile pe gene.

Sunau sirenele dela fabricile din Cluj, când am sosit seara acolo. Un sălaș călduros ni se dădu și nouă de milă.

— E caz grav, — zise vestitul profesor, — dar să-l îngrijești bine.

L-am și îngrijit bine. De mii de ori ne-am plecat urechia la gurița lui, care părea moartă. Îi cercetam inima, ca și când am asculta la cheia ușii micului nostru raiu. Cu plânsset înăbușit pân-deam să vedem încotro se mișcă mâna lui Dumnezeu.

În marea noastră durere nici nu băgarăm de seamă cum se deschide ușa și un om bătrân frumos, cu barba, albă ne sărută mai întâi pe noi pe frunte, apoi se duse la patul bolnavului nostru.

— Vai, ajută-ne, scumpe Domnule Profesor! — plânge soțioara mea.

— Desigur, — mă gândeam eu, — celălalt profesor l-a trimis pe bătrânul acesta. — Se pare că vor ținea un consiliu... Dar eu trebuie să fiu bărbat.

Innăbușindu-mi orice slăbiciune, îl întrebai de-a dreptul:

— Putem avea vr'o nădejde, Domnule Profesor?

Cei doi ochi calzi ai lui sunt umezi.

— Se va face bine. De sigur... Voi, însă sunteți oboșiți, culcați-vă, voi sta eu lângă el.

— Nu! Cum se poate? — protestarăm. — Noi suntem oameni săraci... N'am putea răsplăti... Iar o jertfă așa de mare nu putem primi.

Atunci zâmbind s'a dus.

A doua zi veni din nou și-l primirăm cu bucurie:

— E mai bine copilul! A zâmbit măicuței sale și febra i-a scăzut. A trecut de primejdie.

Amicul meu, care era cu el zise:

— A făcut minune, nenea Alexe... Aceștia nu-l vor uita niciodată pe Alexe Benedek.

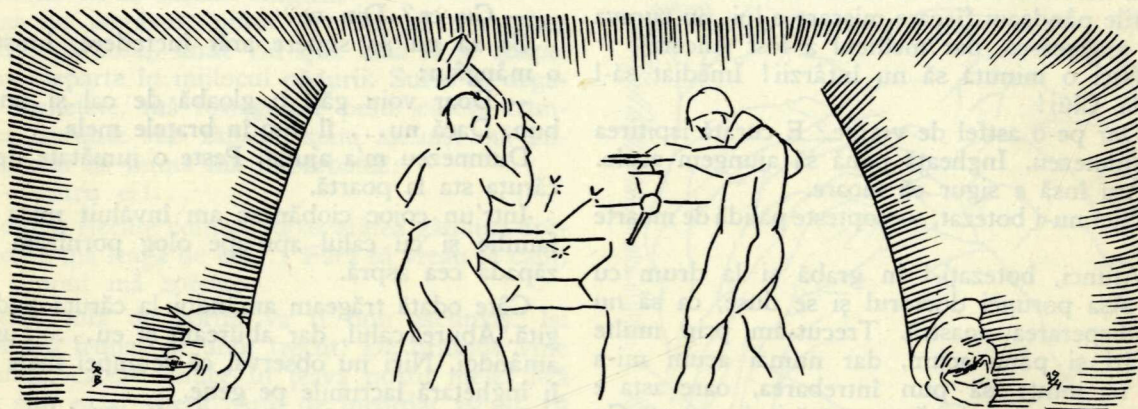
Era marele maestru al poveștilor, tatăl tuturor copiilor și apostolul poporului său o jumătate de veac.

Mă roșii tot în încurcătura mea și-i sărutai mâna.

Atunci am cunoscut, prin el, că al copilului e pământul și viitorul.

Adevărat că Isus a spus-o întâiu, dar numai azi am înțeles, ce înseamnă cuvântul. Scopul și secretul vieții a fost deslegat.

Acum știam că pentru copii trebuie să trăim și puteri noi au descălecat în inima și în brațul meu.

XXI

Oamenii priveau nepăsători sbuciumarea mea. În deșert mă luptam iară și iară cu viața, cădeam amețit și într'o zi mă cuprinse disperarea. Eram istovit trupește și sufletește. Mă zdrobea lipsa oricărei perspective. Idei strălucite îmi mișunau în cap, pentru reușita cărora mi-aș fi pus viața, dar pentru realizarea lor se cereau bani, iar bani nu aveam. Soția, care suferea mult în taină, acum se sperie întâiu... Dacă nu mâncam uneori nici nu-i păsa. Dacă duceam lipsă și ne sbuciumam neputincioși sau ne ajungeau nenociri, întreaga ei ființă radia de bucurie. Nu-i nimic mai mare decât fericirea dureroasă. Să vezi că cel iubit luptă, suferă, ostenește, sângerează pentru noi, că de o sută de ori cade și de o sută de ori se ridică, începe din nou și zi de zi e mai fierbinte sărutul, asta-i cea mai frumoasă dragoste și cea mai înaltă fericire din lume. În palton cârpit în coate, în haină sfâșiată, să cânti în fiecare seară imnuri rațiunii și științei și să risipești bucuriile bogate ale sufletului strălucit, într'o hruță prăpădită a unui sat ascuns și să sbori cu lumina amețitoare a cugetului înălțător, îmbrățișați pe deasupra noroiului din lume, într'o izolare virginală, asta e mai presus de orice și merită toate sacrificiile... Această viață roditoare și misiune umană, această nouă creare de lume n'o poate omori faptul că ești nevoit să și mănânci și să te îmbraci.

Totuș am desperat și nici soția nu mă putea trezi din letargie. Mă topeam zi de zi și atunci ne-a mântuit păcatul. Adevărat că păcatul nu l-am săvârșit noi, ci câinele nostru. Totuș acest păcat a fost una din cele mai mari binefaceri ale lumii.

În sat ucideau porcii îngrășați pentru iarnă și în fiecare dimineață izbucnia, ba ici, ba dincolo, vâlvătaia pârjolirii. Și cel mai sărac își tăia măcar un purcel. Noi nu ne puteam gândi la așa ceva. Câinele nostru s'a folosit de ocazie și ziua la amiazi a furat un cârnat lung. Și alți câini fură, dacă pot, și-și fac pomana porcului pentru sine, dar câinele acesta al nostru a săvârșit un lucru de necrezut. Oamenii îl goniră cu furcile de fier, dar el a scăpat în grădini și a dispărut pe câmp. Numai seara, când plătiserăm cârnatul furat și când așteptam hoțul cu gârbaciul, apărui. Schelălăind săracul, rodea ușa dela bucătărie. Soția îl lăsă în-lăuntru și mirată vede, că hoțul aduce cârnatul în gură, îl pune la picioarele ei și cu lătrat de bucurie — i-l lasă ei...

Noi îl priveam tăcuți și simțeam că mă înnoiesc. Curaj, tărie, încredere, credința îmi cuprinse toată ființa, pentru că din acest semn am aflat că vine, că e pe drum și pâinea noastră.

*

În sfârșit sosi sfânta pâine cea de toate zilele.

Astăzi mi se pare un vis, ceea ce am plătit atunci pentru ea.

S'a arătat pe neașteptate, ca o uimire, în forma obișnuită de toate zilele.

Intr'o zi, pe uliță, mă întrebă Samuel Érsek dacă nu-i cumpăr moara, că-i de vânzare.

— Nu glumi, Samuilă. Cu ce s'o cumpăr?

— Ți-o dau eu și fără bani. Mi-o plătești când poți; până atunci îmi dai dobândă la bani.

Ideea mă electrizează.

— Putem vorbi despre acest lucru... Și ce ai cere?

— Zece mii... Gândește-te... După amiazi vin la dumneata și putem face contractul.

— Te aștept.

E adevărat că nu mă pricep la moară, nici pe aproape n'am trecut, dar mă gândeam că, orice s'ar întâmpla în lume, chiar dacă jumătate din omenire ar pieri, cealaltă jumătate trebuie să mănânce o bucată de pâine, și dacă sunt numai două grăunțe de grâu în sat, unul e al meu... Dese-nam planuri mari nevetei și așteptam cu nerăbdare pe Samuel.

— Băgă de seamă, să nu te înșeli, — mă sfătuia soția.

— Să mă înșel? Eu? Las' numai pe mine.

Mai întâiu am văzut moara, de care știam numai că există, dar de ani de zile nu umbla, pentru că avea o greșală la motor.

Moara era instalată într'o baracă de scânduri, în capul din jos al satului. Printre crăpăturile de un deget ale scândurilor bătea vântul. Instalația morii era nouă. Abia folosită.

— Pietre franțuzești de 42, le lauda Samuel. Măciniș mestecat. N'are pereche în jur. Iți dau banii îndoiti înapoi dacă nu-ți va plăcea.

Pietrele îmi și plăceau.

— La motor e o mică greșală, spunea Samuel, dar dacă n'ar fi, nici n'aș vinde-o. Și așa numai de aceea m'am hotărît s'o vând, că de când mi-o murit feciorul nu mai am chef de nimic.

Motorul, de doisprezece cai putere efectivă, marca fabricii MAV, nici nu era în casa morii. Stătea trist într'un colț al curții, ruginit, murdărit. Vara dormeau găinile deasupra și chiar fire de iarbă s'au prins de el. Era o priveriște de plâns.

— Trebuie numai dres, mă asigură omul. Știința mea nu mă ajută mult. Eu am învățat, ce e drept, cosmogonie, teologie, filosofie, științe naturale, limbile ebraică, siriacă, caldeie, arabă, aramaică, greacă, am scris disertații latinește, cunoșteam literatura universală. Am văzut câteva orașe mari, dar nici idee nu aveam, ce preț poate avea acest motor murdărit de găinaș. Vedeam numai că omul viclean ar vrea să-l cumpăr oricum.

— Zău, că asta-i tare bolnav, Samuilă, zisei fără voie, dar e mare. Are vr'o șease măji...

— Ce șease măji? zise indignat. Are exact zece măji.

— Pe dracu!

— Ți-aduc scrisoarea. Ți-o dovedesc.

Făcui neîncrezător din cap.

— Așa scrisoare nu ai dumneata.

— Ce-mi dai, dacă ți-o dovedesc?

— Atunci... stă târgul, cumpăr moara.

— Adă mâna.

Omul se grăbi și aduse scrisoarea dela fabrică:

— Ce-i asta?

Am cedat.

— Cine ar fi crezut? Acum o pății... Mergem dar să scriem contractul, însă cu condiția ca dumneata să duci motorul în «casă»...

Omul primi cu bucurie. Făcurăm contractul, băurăm aldămașul și a doua zi tot satul râdea de târgul nostru. Soția mea se sfia, dar eu nu regretam. În sfârșit și Samuel ținea drept glumă tot târgul și spunea limpede, că de când e n'a mai pomenit un târg așa de bun. Putea vorbi, căci eram foarte bine legați prin contract. Mai târziu îi fu milă de mine, sau îl muștra conștiința, că-mi oferi să renunțe la contract.

— Dar nu renunț eu...

Rămase uimit.

— Cum așa?

Îi răspunsei cu vorbele lui:

— Pentru că de când sunt pe lume n'am pomenit un târg așa de bun.

Acum îi trecu voia bună.

— Nu înțeleg...

— Iți explic eu îndată... Așa-i că chilogramul de fier vechiu costă o coroană...

— Așa-i.

— Este motorul de zece măji?

— Este!

— Dacă multiplicăm zece mii de chilograme cu o coroană, așa-i că sunt zece mii de coroane?... Prețul de cumpărare îl iau și dacă vând motorul ca fier vechiu îmi rămâne pe gratis instalația cea bună a morii...

Samuel sudui odată grozav, dar nu mai râse.

— ... dar eu nu-l vând, ci-l dreg, și voiu măcina... Asta îmi va fi pâinea de toate zilele. Dumnezeu a voit să facem acest contract, Samuilă.

Țăranul simplu pricepu ce se ascunde în cuvintele mele și-mi scutură mâna cu căldură:

— Atunci, Dumnezeu să-ți ajute!

Și porni îngândurat pe cale, dar după câțiva pași se întoarse.

— Știi ce m'am gândit?

— Ce, nene Samuilă?

— Dacă nu te superi, îți propun ca o jumătate de an să nu plătești niciun fel de dobândă...

Mă laudam vesel soției :

— Vei vedea, drăguță, că pe când înverzesc câmpurile, și înmuguresc arborii, și se pornesc insectele în văzduh, când copilașul nostru va spune cel dintâiu cuvânt, îi vom tăia pâine dintr'a noa-

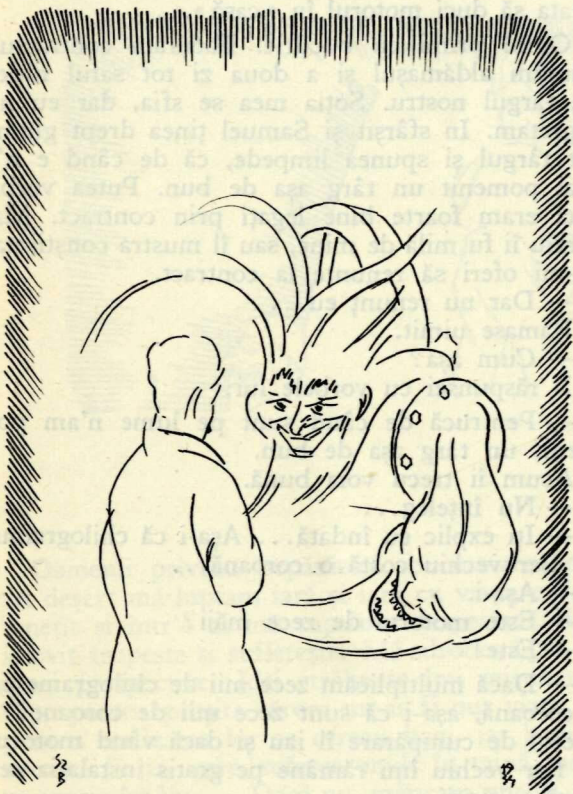
stră!... Voiu arăta eu acestei lumi care nu crede decât în moarte...

— Arată-i, arată-i!...

— Mai întâiu pun să examineze motorul niște pricepători. Am trimis după mașinistul baronului. Soția, numai zâmbet și parfum, se bucura cu mine și deabia așteptam dimineața să vină mașinistul. E un specialist eminent și de omenie.

— Ce părere ai, domnule mașinist? Ii arăt cu mândrie motorul.

El tăcut își lăsa capul când în dreapta, când

... parcă ar fi sburat Satan pe dinaintea nasului meu

în stânga, și cerceta. Amândoi abia am putut porni roata cea mare ruginită și năclăită. Luă o cheie și desfăcu capul motorului. A luminat cu un chibrit înăuntru și cercetă ca un medic. Cu adevărată compătimire nu zise decât:

— Pagubă, că l-ați cumpărat.

— De ce? Ce-i lipsește?

Mașinistul aprinse alt chibrit și îmi arată în motor:

— Vezi dumneata, crăpătura cea lată în colțul din jos al ventilului? Acea e moartea motorului. Pe acolo iese gazul. N'are compresiune de loc. Ar trebui cap nou, dar nu se poate afla decât la fabrică în Budapesta. Dar și așa nu te lasă să-l aduci... Nu-l poți întrebuița de fel. Il poți arunca.

Am amețit, parc'ar fi sburat satan pe dinaintea nasului meu. Mașinistul mă compătimea.

— Poate în Cluj ar putea să-l repare, de pildă, cu sudură autogenă... Indopa nu se poate... Ar trebui să toarne un cap nou... Și cilindrul e cam uzat și aprinderea trebuie pusă la punct. Ii trebuie alt rezervor de ulei. Parcă și osia ar fi curbă un pic... Toate nevoile l-au ajuns... Reparația costă mai mult decât unul nou...

— Numai ceva te rog, domnule, să nu spui soției mele!

— Nu. Mă și duc.

Femeea aștepta cu nerăbdare rezultatul.

— Trebuie să duc unele părțile la Cluj, zic eu, plimbându-mă să par liniștit.

— Du-le, scumpule, cât mai curând. Cât de bine va fi, dacă vom putea măcina! Deabia aștept să văd.

Toată noaptea mă mângâiam că poate va fi greșit mașinistul. Ce pot pricepe mașiniștii ăștia de pe la sate? Ar trebui un inginer specialist.

A doua zi am pus capătul crăpat într'o căruță și am pornit cu un cal chior spre Cluj. Era o privesc jalnică. Ochiul teafăr al calului aruncă o lumină palidă pe drum, iar în urechia ciufecată parcă dorm pureci. Capul supărat și-l pleacă până la pământ, dar în loc să fugă își întinde gâtul înainte. Trec ceasurile, căruța țigănească duruie sărăcăcește. Ne trezim tocmai la fabrica de fier.

Mașiniști înalți, sălbateci, privesc râzând la fierăria mea ruginită.

— Să se sudeze nu se poate, că nu-i oxigen.

— Unde se poate găsi? întreb eu, cam cu sfială.

— La Sân-Mărtin, în fabrica de Nitrogen.

— Dar dacă aş putea eu procura.

— De niciun folos, pentru că e subțire peretele, nu rabdă sudura.

— Atunci, ce să fac? zic eu cu amărăciune.

— Du-l la muzeu! râd mașiniștii.

Mă supăr și mă duc la altă fabrică, al cărei conducător e un inginer. Mă primește afabil, dar confirmă întru toate părerile mașiniștilor.

— Ar trebui un cap nou de tot.

— Și ce ar costa, domnule inginer?

Calculează îndelung și spune: treizeci de mii de coroane.

Eu mă uit mirat la capul calului.

— Nu-i vr'un chip, vr'o idee, ca să-mi ajutați?

Inginerul răspunde negativ:

— Nimic. De altfel nici nu primim lucrări așa de romantice.

Cărăușul ascultă și el cu compătimire și, de milă pentru mine, astupă cu fân bucata de fier, ca să n'o mai văd, și pornește cu ea încet la sălaş.

Bat străzile și mă gândesc, ce s'ar putea face. Cu acest rezultat nu mă pot înfățișa soției, nu-i pot nimici planurile frumoase de pâine... Dacă aş fi inginer, nu m'aş da pe o lume... Mai

ales dacă m'aș pricepe la mașini!... Măcar că nu poate fi o știință așa de inaccesibilă, dacă și oameni așa de simpli ca ăștia, o putură învăța. În tot cazul, voi procura vr'o carte de specialitate și-mi voi face oarecare idee.

Cu noi puteri cercetez toate librăriile, dar în loc de cărți mi se dă informația că, dela preluarea imperiului, încă nu s'a permis importul de cărți, iar cele vechi s'au vândut. S'a isprăvit deci și cu ultima nădejde... Mergem acasă!

Ne înșirăm iar după coada calului. Iapa murdară și bătrână ne ducea ca de milă, pipăind drumul și mirosindu-l, pentru mai mare siguranță.

— Înainte de sosirea verii nu primesc fabricile, — așa îmi mint soția, — pentrucă nu au instalații pentru astfel de lucrări.

— Atunci ce va fi de noi? zice sărmana descurajată.

— Găsesc eu pe cineva, care să mi-o facă.

Peste câteva săptămâni se abate prin sat un mașinist vagabond, care se prinde că pune la punct mașina. Se lega cu glas tare:

— Firește. Fierul nu se poate cârpi, ca un ciorap, dar de aramă și-au uitat vestiții specialiști... Așa o repar, domnule, cu aramă, ca și când ar fi nouă. Dar trebuie să-ți cunoști meșteșugul.

Noului mașinist îi dau masă, casă și îi promit bani. A doua zi se apucă de topit. Deschidem gura cuptorului de copt pâine și așezăm acolo fierul bolnav. Mașinistul intră în lăuntru și în jurul crăpăturii pune un praf greu de aramă pentru topire. Facem foc în cuptor.

— Cu grije trebuie să o topim roșie, ne face atenți, ca nu cumva să capete « hitz »...

După ce-mi arse carul de lemne ce-l aveam, zise că-i bine. Trebuie lăsată să se răcească încet. Se duce la crăsmă și din avansul cerut bea până dimineața. Cu mâna mea scot cumva fierul din cenușă și cu uimire constat că arama s'a topit, e drept, și s'a lipit de fier, dar crăpătura e de două ori mai mare!... Clătinându-se vine și mașinistul.

— De ce-ai umblat la ea, mă rog?!

Mi-a venit chiar bine. Drept răspuns l-am dat afară.

— Măcar de n'ai fi cumpărat această nenorocită moară! zice îngrijorată soția.

Cei doi ochi aprinși ai mei se îndreaptă, ca două săgeți către cer, multele nesuccese mă înfurie și, cu o hotărâre de moarte, fac legământ că eu însumi voi repara mașina, și dacă ar trebui să mor dintr'asta, dar grâul cel nou îl vor măcina în moara mea.

Soția tace, dar e radioasă de dragoste și de mândrie. Noul puteri câștigam unul dela altul, pentru a muri de foame... Dar, — dacă va trebui, — n'a murit încă nimeni de foame așa de frumos ca noi.

A doua zi începui lupta, istovitoare luptă cu mașina.

M'am închis în « casa » mașinii. Am făcut foc jos, ca să-mi încălzesc mâinile. Vântul sufla zăpada prin crăpături, mâinile, degetele mi se lipeau din cauza gerului de fier, dar dârdâiam din dinți și lucram înainte. Am tăiat bucățele două coli de hârtie și-am desfăcut în bucăți mașina. Locul fiecărei părțicele îl însemnam pe hârtie, ca s'o pot reconstrui. Muncind două zile, am cizelat-o de lucea fiecare părțică până la cel din urmă șurub și iar am reconstruit-o... Iar am desfăcut-o și iar am reconstruit-o, până ce i-am găsit secretul admirabilei construcții... Fără ajutor, fără sprijin, prin lucrarea aceasta din hruba din marginea pârâului, în adevăratul înțeles al cuvântului, am descoperit mașina... Vorbeam tare ca un copil, nebunii, vorbeam cu mine însumi:

... În rezervorul acesta vine benzina și prin țeava de aramă curge la radiator, prin ale cărui creștături fine, prin pomparea de aier din cilindru, se face gaz. Atunci ventilul dela pompă se închide, pistonul dă înapoi și comprimă gazul în capul de explozie. În ultimul moment scânteia electrică face să explodeze gazul, împinge pistonul, care pune în mișcare roata cea mare, gazul folosit iese prin ventil, dar în acelaș timp începe din nou, mașina lucrează și... ne macină făina de pâine...

Ziua nu aveam odihnă, noaptea nu puteam dormi și casa de scânduri lumina mult sub sălciile ninse, parcă aș fi făcut în lăuntru vr'o ceremonie tainică. De sute de ori pierdeam curajul, dar iar începeam dela capăt, când mă gândeam la copilul meu, la soția mea. Dimineața mă clătinam pe picioare și de multe ori mă culcam lângă blestematul cadavru de fier...

Trecură săptămâni întregi, dar în zadar tăiam, pileam, cizelam, umpleam; mașina nu pornea. Oamenii râdeau și își băteau joc:

— Aș avea o mierță de grâu, aș aduce-o mâine, dacă ai face bine, să mi-o macini, zicea unul.

— Dacă vrei să macini, pune șoareci la lucru, sfătuia altul dela depărtare.

— N'am putut dormi toată noaptea, de zgomotul morii, glumea vecinul.

Eu însă stam neputincios, cu fața plină de praf, cu mâinile arse și uleioase, cănit până după urechi și cu hainele cârpite. Obrazul îmi era negru de mânie și de ger, dar nu mă dam bătut.

— Nu mai am mult, îmi amăgeam în fiecare seară nevastica. Trebuie să mai pun la punct aprinderea gazului, și poate porni mașina...

Sărăcuța de ea credea, fericită. Cum să nu creadă, dacă o spune scumpul ei soț?

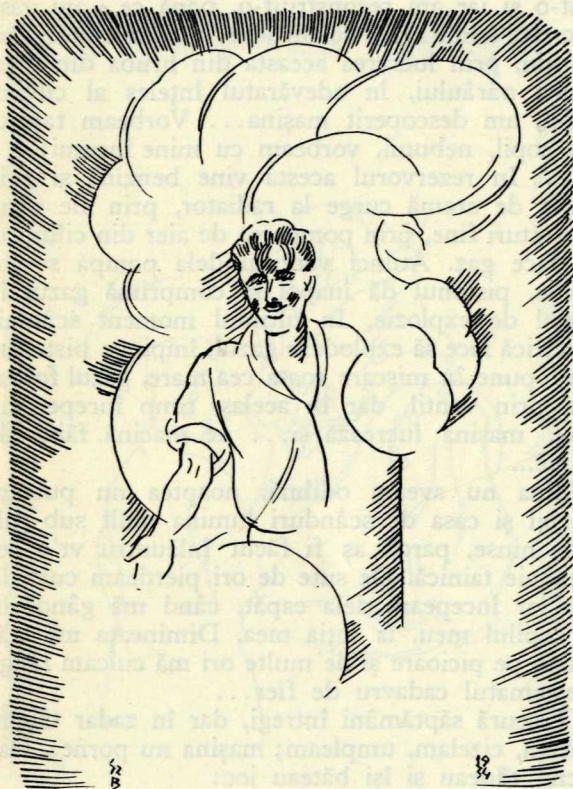
— Nu-i mare lucru, o linișteam dimineața. Până visezi un vis frumos, e gata mașina. Iți pare bine? Greșeala este la electromagnet. Dormi numai. O mică vânătoare după scânteia electrică. Cu prânzul

meu nu-ți bate capul... Pentru tine a mai rămas lapte, nu-i așa? Nu cred să fie slab magnetul. De mult bănuiam eu că scânteia nu-i intensivă. Acea trebuie să fie albă și să scapere orbitor în mașină, știi inimioara mea, tocmai ca ideea în capul omului.

Electromagnetul poate fi așezat în trei minute la distanța potrivită pentru întreruperea curentului și eu a trebuit să mă chinuesc două săptămâni, până l-am descoperit.

Acum am aparat puternic pentru aprindere...

Puteți aduce de măcinat!

Voiu încerca, dacă pornește mașina. Mi-ar fi trebuit puterea a trei, patru oameni ca să miște roata cea mare, dar mi-a fost rușine să-i chem într'ajutor, să nu râdă de mine, dacă nu izbutește. Cu putere de om necăjit m'am apucat singur. M'am încolăcit de spițele cele grele și am învățat-o cu sforțare grozavă. Mi se rupea pieptul de încordare, dar explozia așteptată nu se produse. Din gura mașinii curgea benzina, cum curge medicina de pe buzele omului nebun...

M'am oprit gâfâind și m'am gândit la ai mei, ca să-mi adun puteri noi... Apoi mă apucau iarăși să muncesc la monstrul de metal...

Intr'o după amiază m'a vizitat soția. N'am mai avut timp să-mi spăl mâinile cu benzină, să-mi schimb sdrențele uleioase ca să nu vadă cum mă

chinuesc jumătate gol pe lângă focul ciobănesc de nuiele, ca un țigan cu părul căzut pe ochi.

Sta și mă privea. Era, parcă, însăși suferința cu părul de aur. S'a înfiorat de ce-a văzut, părea că vântul îi ridică părul. În zadar îmi ascundem mâinile ca tăciunele. Le-a văzut. În zadar îmi rețineam respirația horcăitoare. A auzit-o. În zadar mă prefăceam voios. A observat ce se petrece. Pe figura ei înfiorată se putea ceti cutremurarea femeii superioare. Înțelese magia neagră, ce-o făceam acolo singur. Fruntea și obrazul meu, cât se vedeau de sub murdăria uleioasă amestecată cu sudori, erau galbene parcă m'aș fi mascat anume, pentru rolul principal al tragediei mele, și aș aștepta numai să intre partenerul meu, diavolul, și să-și rădă cu hohot în pieptul său pârșos.

Numai mașina stătea mută, zugrăvită proaspăt, ștearsă, unsă de acum, în toată frumusețea ei de oțel.

— Așa-i că e minunată?

În zadar o laudam. Știa ea că oțelele i le-am poleit cu sângele meu, că am uns-o cu lacrimile mele, că trupul rece de fier l-am încălzit cu suflarea mea. Nu mai lipsea, decât să mă usuc definitiv pe ea, cum se usucă unele broaște pe piatră, sau să-mi vărs sângele pe nesimțitorul fier ruginit.

— E aproape gata, inimioara mea, și-i arătăm mașina stupidă. Zău că mi-a răpit multă vreme, până am adus-o în starea asta... Dar acum o cunosc...

... Uită-te numai la capul ăsta. Stă ca un cap de om. Cu aerul, ce-l pompează, sugă în sine și lumea din afară: vaiurul și bucuria, parfumul și fumul, chiar ca un om. Aici se prefac în ceață deasă, în care luminează scânteia, ideea mașinii, și în fiecare clipă explodează în ea o lume, ca în capul omenesc... Sau uită-te la pistonul acesta. Acum mișcă încet mașina. Pătrunde lin în cilindru, parcă ar pune sicriul unui faraon în mormânt... Aceste ruzi subțiri și fine de metal îmi par totdeauna, ca niște oscioare de copil.

Ce?... Ce zici?... Dar, de unde! N'a fost grea munca... Apoi am făcut-o pentru voi...

I-am văzut emoția fericită și m'a copleșit și pe mine dragostea.

— Nu-ți pară rău de nimic!... A fost un cântec fiecare mișcare... Când am scos osiile acestea din rugină și le-am făcut să sclipească, ție ți-am țesut haină argintie. Uleiul albastru amestecat cu sudorile mele va fi baia unei noi vieți... Dar așteaptă numai, peste câteva zile, sub loviturile lui scânteietoare va curge făina de pâine... Uită-te în jur. Asta-i casa mea fermecată...

Cu tot dreptul se putea numi casă de argint, pentru că mult păienjenis argintiu atârna prin toate colțurile, cu praf de făină albă și cu musculițe negre. Ziua părea casă de argint, dar noaptea, când o lumina focul de jos, părea palat aurit. Așa ne părea nouă, celor doi copii exaltați de dra-

goste, cari cap lângă cap ne odihneam câte o clipă deasupra abisurilor vieții...

Astfel de momente erau răsplata pentru toate sacrificiile și, de aceea, nici nu băgam de seamă când țărani, ascunși în dosul morii noastre, cântau în bătaie de joc:

Imi prind caii la telegă
Și mă duc la Chidea 'n grabă
Și mă rog morarului
Să dea drumul moarei lui,
Să-i urnească pietrele
Grăul să mi-l macine.

« Morarul » eram eu, care stam neputincios lângă animalul de fier crăpat, care și-a pierdut puterile de doisprezece cai.

În această zoolă istovitoare, ne găsi primăvara. Primăvara!...

Iarba proaspătă pătrundea în moară prin crăpăturile pereților, mieluseii de o zi zgriburau, tremurând pe picioruțe plâpânde, albinele umblau din floare în floare ca să le învețe cântecul lor, numai eu tândăleam pe cale, ca un om fără rost.

Acum soția se încredea în mine, deci lupta era îndoit de grea. Iară tăiam, pileam, cizelam, până îmi țâșnea sângele, pe mașina, care oricât mă chinuiam și-o încercam, nu se urnea. Ea bea benzină, pistoanele pufăiau, dar explozia așteptată lipsea. Iar gazul ieșea sfârâind prin crăpătura dela cap.

— Nu-i presiune, ziceam gâfâind și-mi tremurau genunchii de oboseală. Seara disperam, dimineața mă trezeam cu o nouă idee, ca să mă apuc de lucru, explicând soției. În fiecare zi mă răstigneam, cu cuie de aur, pe cruce...

Primăvara a scos în aier la lumină toate muscu-lițele netrebnice, fiecare fir de iarbă și floare înviau, arborii se înoiau, o lume nouă se năștea, numai eu mă chinuiam pe ruinele celei vechi.

În cele din urmă mi s'au moleșit brațele, mi s'a aplecat capul, a secat orice idee, mașina m'a învins... Totul a fost zadarnic.

A doua zi m'am dus la moară cu hotărîrea tare, să o zdrobesc toată cu un ciocan de fierar și să isprăvesc astfel cu toate.

În ușa barăcii am rămas încremenit și, parcă m'ar fi lovit la inimă, am căzut amețit pe mașină. Ticăloasa de ea, era împodobită cu flori dela cap până la roată. Din capul crăpat răsăria un fir frumos de lea. Era, firește, isprava soției, ca și când ar fi voit să o ascundă de hotărîrea mea de distrugere. Florile apărau trupul de oțel și florile nu-i voie să le lovești... Mă așezai jos și o privii cu inima duios de fericită. Mi se părea că din sudorile mele vărsate și din simțirile revărsate pe metal ar fi răsărit florile acestea...

— Soția mea a împănat-o, îmi zisei cutremurat, și simțeam că aceasta numai un răspuns poate primi: Pâine pentru flori. Cea dintâi făină ce

va curge dintre cele două pietre, voi aduna-o în palme și voiu grăbi cu ea acasă într'o dimineață frumoasă, când încă doarme, și să o împrăștiu pe obrazul ei fin și pe amândoi să-i botez în numele « pâinii mele »...

Nu cutezam să ating mașina nici cu un deget, nu cumva să cadă vr'o floare de pe ea. Luai numai lăleaua cea frumoasă ce era în crăpătura capului, ca s'o sărut, s'o desmierd, și să mă cufund în misterul ei... Atunci Dumnezeu, sau poate ea, îmi șopti întrebarea, de ce a pus oare această lălea tocmai în punctul fără leac al mașinii? Poate a crezut că sub parfumul florii metalul se moaie și crăpătura mortală se va vindeca? Sau a voit numai să simbolizeze veșnica tragedie maghiară prin această floare specific maghiară?

— Ce formă deosebită are! Cu astfel de cuvinte desmierdam floarea delicată. Oare de ce are foaia asta? Ce folos are de ea viața, natura, Dumnezeu, sau omenirea? Să fie un simplu capriciu al lui Dumnezeu?..

Știam că nu poate fi capriciu. Înțelepciunea universală nu face nimic fără motiv...

Dar atunci, la ce bun. Ce rost are?

Imi dam seama că mintea mea nu se poate ridica decât până a pune întrebarea, dar o lăsa nedeslegată.

— Să fie oare numai o întâmplare? Mă întrebam, că tocmai în locul acesta fatal, a pus soția mea floarea?... Nu a fost călăuzită de providență, sau poate de cine știe ce putere tainică?...

Eram convins că așa este, numai nu știam pentru ce anume?...

Stam și visam...

Când mă gândeam mai puțin la ea, deodată, o lumină mare îmi răsări în minte din cauza lălelei și taina mașinii fu deslegată...

Am chiuit de bucurie... Sării vesel în sus și alergai cu lăleaua în mână la țiganul fierar al satului.

— Repede aprinde focul, Vasilică, și ia-ți sculele în mână!

— Ce vrei, domnule?

— Nu întreba, ci grăbește, de fă ce ți-am spus. Ai un oțel bun? Ți dau orice pentru el.

Atelierul fierarului era o hrubă de nuiele lipită cu bulgări de pământ. Abia încăpeam în ea, dar suflam cu foii să se roșească oțelul în jaraticul de aur. Pe țigan îl pusei lângă nicovală și-i dădui floarea în mână.

Stai cu ea nemișcat! Ține-o cu grije!... De-i faci ceva te omor cu ciocanul.

Nu-mi păsa de ploaia de scânteii, ce-mi cădea pe obraz, de rănile de pe mână, ascultam numai zgomotul foilor și ciocăneam, stropeam, măsuram, curmam oțelul, până se făcu întocmai ca lăleaua, ce-o ținea țiganul în mână. Numai marginile i le-am ascuțit de tăiau ca briciul.

Floarea de oțel era gata.

— La ce-i bună asta? râdea țiganul.

— Asta-i sfredel de oțel, mă laudam fericit.

— Așa sfredel n'am mai văzut. Nu-i bun de nimic...

— Las' pe mine, Lică, îl dojenii și alergai acasă, la moară, să-l încerc.

Unealta era precisă.

Am tăiat în cerc larg cuibul pistonului. Crăpătura a rămas pe din afară. Numai pistonul trebuia lungit și mașina era reparată. Ca și când n'ar fi avut niciun cusur.

Planul a izbutit. Floarea de oțel nu s'a stricat, numai s'a roșit, avea pistilii incandescenti, ca și când s'ar fructifica... Și de ce nu?... Poate că și metalul e o floare moartă. De ce să nu se întoarcă la surorile cele vii?...?

Așa se și întâmplă.

A treia zi mașina fu gata.

— Dimineața pornim! declarai mândru.

Nime nu credea, dar jumătate satul se adunase curios, la moară. Simțeam că am să mor, dacă n'ar izbuti încercarea.

Pregătisem toate cu grije. Oamenii nu cutezau să se apropie. Mă zgudui un fior și tot trupul mi se răci de emoție.

— Acum!...

Am dat drumul benzinei, am pornit radiatorul și, cu ultima încordare a puterilor, am învârtit roata. Intrerupătorul a lovit odată, de două ori și la a treia, cu un fluerat ascuțit, a explodat și roata mi-a făcut vânt...

— Merge! Merge! Și am rămas înmărmurit...

... Dar în clipita aceea o detunătură uriașă zgudui casa și fum și nori de praf acoperiră totul... Explozia se mai repetă de două ori și un nor de gaz izbucni cu flacără... Prima grije mi-a fost: mai sunt oare viu?... Mașina mergea cu plină putere, ca și când ar fi scăpat de-o piedecă. Numai sub ea era crăpat pământul lovit de pietrile și celelalte resturi din țeava eșapamentului.

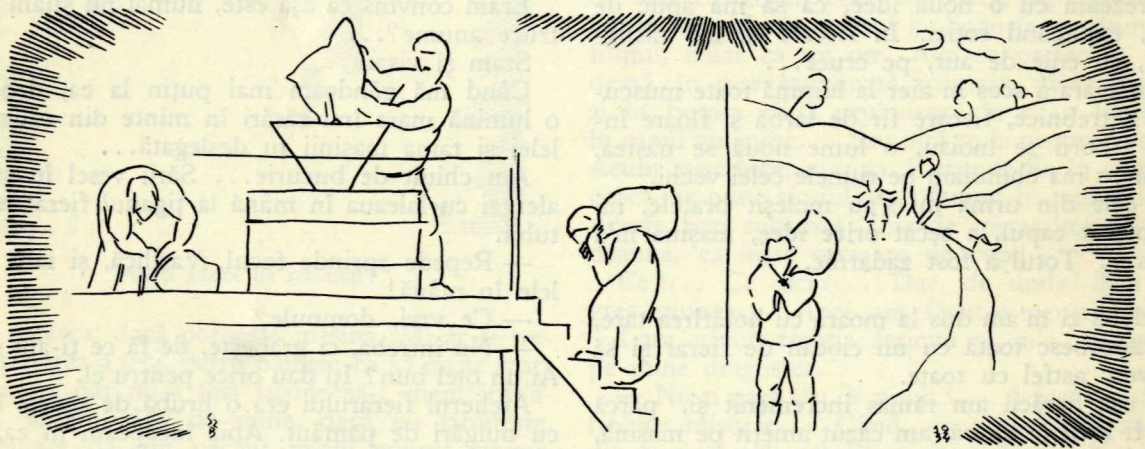
— A explodat mașina! strigau oamenii înspăimântați.

Nime nu cuteza să se apropie. Pe biata mea micuță, disperată și pe jumătate ameuțită, o luară în brațe niște femei miloase.

... Și atunci deschisei ușa în fața satului întreg și le strigai:

— Puteți aduce de măcinat!

Oamenii năvăliră în baraca morii, care tremura toată de mersul puternic al mașinii, și mișcați se uitau la mine, care îmi aplecasem capul pe mașină și ascultam graiul roților vieții noi, despre pâinea cea în sfârșit... da!... în sfârșit, aflată...

XXII

Mica noastră moară, ascunsă sub sălciile pletoase, trăia o viață minunată. Bărbați gârboviți și femei aduceau saci și dăsagi în spinare încărcati cu bucate de măcinat, și coliba șubredă se umplea de lume. Oamenii se așezau pe saci și ascultau murmurul morii, care suna ca o rugăciune.

Iar eu eram, în sfârșit, fericit.

Mica mea soție se juca pe gruiul de după moară cu copilul. Eu îi priveam printr'o fereștrică pudrată cu făină fină sau mă repezeam la ei afară să-i sărut. Ei îmi dădeau ideea și puterea de muncă. Ei mă făceau să uit tragedia mea și josnicia lumii. Cu groază mă gândeam la înspăimântătoarea cădere de stele din Ardeal, la disperarea tuturor și,

când mă uitam la ai mei, mă temeam să nu cunoască, cumva, egoismul omenesc, interesul ucigaș, setea după bani, infamiile trădătoare de neam, visurile spulberate și să nu vadă decât pe acei câțiva fanatici nebuni, cari visează de cultură, pacifism, poezie, ordine de drept, înțelegere și iubire, dar umblă încercați pe drumul morții zugrăvind un nou viitor acestui pământ orb și surd, alcătuit din noroiu și sânge, din mizerie și disperare.

Câteodată aveam încredere, altădată o pierdeam. Visurile mi le sfărma zilnic, câte-o știre îngrozitoare, pe care mi-o aduceau oameni speriați, ca noutate. Lumea nu vrea să se întoarcă în vechile-i făgașe. Că azi au bătut pe unul de-l duc în cearșaf acasă, mâine îl aruncă pe altul în temniță, a treia zi bat de moarte pe un popă, pentru că nu-și dă biserica celor de altă lege. Fiecare zi e mai săracă cu câte o viață sau o valoare...

— E o stare de tranziție, așa mângâiam pe bieții oameni resemnați, — dar se vor liniști pasiunile. După fiecare războiu așa se întâmplă, trebuie să sufere cineva, dar aceste abateri vor înceta îndată ce conferința de pace va hotărî, într'un fel sau altul, de soarta Ardealului.

La pomenirea conferinței de pace nădejdea în floarea luminoasă, în ochii oamenilor. Au nădejde, nu îndrăznesc să vorbească, dar se încred înăuntrul sufletului lor și acest secret le sprijină viața și sufletul, să nu se prăbușească. În izolarea, în care muream, cultivam cu mare grijă această floare de vis, lovită și ea de vântul disperării, până ce într'o zi s'a sfârșit și cu ea.

Lucrul se petrecu astfel: Andrei Morvat, om cu șeșe copii, întorcându-se dela Cluj, alb ca peretele, veni la moară, se așeză pe un sac de grâu și luându-și capul în palme începu să plângă cu hohot.

— Ce s'a întâmplat, Andreiu? îl încunjurară toți cu întrebări și compătimiri.

Andreiu nu răspundea, se pleca numai și mai adânc.

— Doar ți-a murit vr'un copil?

El făcea semn cu capul că nu:

— Mai bine ar fi murit toți șeșe.

— Ți s'a întâmplat vr'o pagubă mare?

— Mai mare nici că se putea.

Oamenii se iritară:

— De ce nu vorbești, pentru Dumnezeu!

Andreiu cu mâinile tremurânde, scoase din buzunar o gazetă:

— Asta vorbește destul și în locul meu...

Toți se întinseră după ziar. Zece țineau de foaie. Pe pagina întâia sta cu litere de-o șchioapă:

«Conferința de pace din Trianon a hotărît că Ardealul este al României».

În clipa următoare, din atâtea mâini, ziarul căzu la pământ. Atâtea mâini nu mai avură putere să țină hârtia cea ușoară...

Se făcu o liniște de mormânt...

Apoi a sbierat cineva: Dumnezeuule!

Eram mai albi decât făina ce curgea proaspătă, și picături de sudoare răsăreau pe frunțile oamenilor. Limba ni s'a uscat în gură, trupul ni s'a veștejit, creierul ni-a slăbit și s'a făcut sur, ca cenușa, nu mai auzeam șgomotul morii, sacii se făceau tot mai mici, apoi dispăreau de tot, dinaintea ochilor noștri și văzurăm că lumea îmbătrânește deodată și piere...

În ziua aceea au murit în câteva clipe cele trei națiuni ale Ardealului. Una de bucurie, alta de durere...

În clipa aceea, peste mileniul nostru degetul sorții muiat în sângele milioanei, întoarse o foaie nouă, fatală.

În clipa următoare nu mai însemnam nimic...

Când mi-am revenit, mă uitam ca un nebun la făina calduță de grâu, ce-mi curgea printre degete și am zis:

— Oameni buni! Nu vă temeți și nu descurajați!

Mai mult nici eu n'am putut zice, nici ei nu mai ascultau.

Măcinam mai departe, cu sufletul sbuciumat și nici n'am observat că s'a isprăvit grâul din coșul morii.

Cineva s'a ridicat clătînându-se în ceața de făină și-a turnat un nou sac. Era ca o arătare, cum se ridica, pe deasupra capului nostru, înălțându-se cu sacul în spinare și golindu-l în coș...

Până acuma bănuiam numai, abia acum știu lămurit, ce faptă mare și sfântă este să ridici deasupra capului oamenilor, sau al omenirii, un sac de grâu, cum ridică preotul trupul lui Cristos, și să torni din el tragedia, uneori ascunsă, alteori cunoscută, a unei vieți, ca să se facă pâine... Pentru că acela nu e grâu, ci grăunțele-i sunt sudori înghețate sau picături de sânge închegate, care s'au copt în trudă întunecată și le-am secerat cu osteneală grea, nu cu lucrul de-o zi, nici de pe ogorașul nostru abia scormonit, ci ni le-am rupt din inimă, plătindu-le scump cu năcazurile cele multe, pismuind pasările cerului și crinii câmpului...

Cel ce-l aduce la măcinat, sub ce jug greu îl aduce!...

Unul îl aduce, ca moartea să mănânce din el. Se pregătește de îngropăciune...

Altul l-a plătit cu trupul său...

Sunt unii cari și-au dat cinstea pentru el...

Acesta l-a câștigat cerșind...

Acela a vândut nevinovăția fetei sale pentru el...

De multe ori cel mai mic păcat e că l-a furat...

Uneori șiucid pentru el...

Rar se întâmplă ca cineva să-l spele acasă, să-l aleagă bob cu bob și, când vine, să zică cu mândrie: să faci bine să-l macini mărunț că vreau să fac cozonac!

— Cozonac? Se miră oamenii dela moară, auzind vorba moartă de mult... Cozonac! Ce formă cerească a pâinii!

— Cozonac? Se miră începând de azi două milioane de oameni în Ardeal. Ce cuvânt strașnic acesta!...

Gazeta zace încă pe jos. Nimeni nu are tăria să o ridice, iar literele strigătoare nu ne lasă să uităm realitatea.

— Ce va fi de noi? ne strigă sufletul.

Eu mă ridic, ca de obicei, să vămuiesc grâul din coș. Omul cu sacul gol pe umăr așteaptă

Numai de acum înainte sunt adevărat preot

și se uită la toate mișcările cu teamă, pentru că îi pare rău de fiecare grăunte. Eu arunc o privire pe ferestruică afară la ai mei, cari se joacă pe pajiște.

Peste întinderea pajiștei și a semănăturilor verzi cântau înălțimile cerești și se vărsau râuri de lumină. Puterea creatoare mâna pământul spre ceruri, iar cerul se cobora spre pământ. Tremura de fericire tot ce nu era om.

În mijlocul a atâta binecuvântare, fără nicio grijă, era mica mea soție cu copilul, într'o iarbă înaltă, ce-i venea micuțului până la bărbie, și în această iarbă el se trudea să ajungă la măicuța lui. Ea l-a luat în brațe și l-a ridicat sus ca să-l arate soarelui de pe cer. Tremurând în tot trupul meu de emoție le strigai:

— Ce va fi de voi?

Ei erau viața, eu eram moartea. Și ierburile se retrăgeau cu frică dinaintea picioarelor mele, iar lor, ca unor cunoscuți, le ieșeau înainte. Lor le fac semne de iubire toți macii, iar floarea albastră a grâului se înalță printre spice, ca să-i vadă.

Îi privesc și vederea lor este revelația unei noi vieți. Prin ei îmi dă Dumnezeu cu vârf și îndesat, tot ce am pierdut. Dela sine mi se impune recunoașterea noiei vieți și noul scop al lumii, evanghelia veșnică, susținătoarea popoarelor, adevărata încheiere a păcii și prin ei înțeleg că nu de prefăcute conferințe internaționale, nu de capriciile puterilor, nu de războaie și salvatori de lume, nu de puterea banilor și armelor atârnă soarta țării și a popoarelor, ci de astfel de mâini slabe de femeie, de trupuri de copii, ce abia se văd din iarbă, și de acele milioane, ce se pleacă gârboviți pe brazdă, al căror trup neconținut atinge pământul și-l încălzesc cu sărutul lor, ca dragostea lui să nu se sfârșească în veci.

Abia acum văd adevărata viață nemincinoasă și-mi recunosc menirea mea cea nouă. Ființa mea se scutură de toată disperarea și se umple de încredere și credință.

Parcă m'ar smulge din altă lume, când omul, care măcina, zise:

— Mă rog, să vă luați vama din grâu, că îndată se isprăvește!

Cu un gest mașinal afund cupa de vămuire în grâu, să-mi iau partea, dar în clipa aceea mi se năzarește ceva și simt că nu se cuvine să iau niciun grăunte. Și până aci făceam că celor mai săraci le vărsam înapoi vama, căci nu aveam suflet să mai îpuținez și eu cu o singură bucată măcar, pâinea lor neagră ca pământul, dar astăzi, când macin de pomana morții noastre? Să le rămână lor fiecare grăunte, să nu li se isprăvească mai repede bucată de pâine.

Arunc la o parte măsura de vămuire. Omul mă întrebă cu mirare:

— Dar, nu-l vămuiești, mă rog?

— Nu!

Oamenii bagă de seamă, se uită unii la alții și se întrebă în șoapte, oare de ce nu iau vamă? Poporul din moară așteaptă lămurirea și sufletul meu nu mai poate răbda povara dulce, de aceea trebuie să spun, ce s'a adunat în sufletul meu ca o nouă evanghelie. Le arăt grâul sărăcăcios ce se scurge între pietrele morii:

— Într'asta stă soarta noastră, fraților, așa-mi macin și eu cuvântul emoționat. Până nu vedeți pâinea, nu vă temeți! N'am luat vamă, ca să nu vă scurtez nici cu un grăunte viața acum când înaintea voastră mormântul se deschide... Voi mă cunoașteți. Știți că am fost preot și am ieșit din preoție. Da, și eu credem că am ieșit... Nu-i adevărat. Numai de acum înainte sunt adevărat

preot. Acum mi-am aflat într'adevăr chemarea. Până acum schimbam pâinea în trupul Domnului, de azi înainte schimb pe Dumnezeu în pâine. Când fac măciniș, fac liturghie pentru voi și piatra morii mi-e altarul. Să cunoașteți, dar, marea taină a rămânerii oamenilor și a popoarelor... Făptuiți după noua evanghelie și trăiți după noua credință și după misterul noii vieți întru mântuirea și pacea noii jertfe...

Oamenii se așezară tăcuți, greoi pe sacii și dă-săguții lor...

Mă durea inima.

Cu ochii umezi privesc afară și la marginea orizontului îmi văd soția și copilul. Parcă ar fi picat două flori colorate, parfumate, de cine știe unde, pe fața neagră a pământului.

Morișca umblă înainte. I se toarnă în coș alt sac. Umilit mă aplec iară în jugul Domnului și fac liturghie albă.

Macin pentru noua noastră viață...

Din Dumnezeu pâine...

(Sfârșit)

IOSIF NYIRŐ

din ungurește de *Ilie Dăianu*
cu desene de *B. Szabó*

